

Jämlik startpunkt. Knappast. Om barnfattigdomen i Sverige

Seminarium i ABF-huset 26 augusti 2010 med Jesper Bengtsson i regi av ABF Stockholm och Arbetarrörelsens tankesmedja under medverkan av Stadsmissionen, Majblomman, Unga örnar och tidigare generalsekreteraren i Makalösa föräldrar, Helen Sigfridsson (mp).

Jesper Bengtsson, författare, journalist, forskare och numera chefredaktör för den nya tidskriften *Omvärlden*, som snart kommer med sitt första nummer, inledde med att säga att få saker är så upprörande som fattiga barn i ett rikt samhälle. Alltså tvekade han inte när han fick tankesmedjans uppdrag att skriva om barnfattigdomen i Sverige. För en sådan finns och den ökar – särskilt om man ser till ett relativt fattigdomsbegrepp där man utgår från den genomsnittliga standarden i samhället. I ett fattigt samhälle kan du inte kallas fattig om du saknar mobiltelefon och fungerande dator men i ett land som Sverige kan det betyda utanförskap att sakna just sådana saker som de flesta andra har, att inte kunna åka på semester, följa med på skolutflykter osv. Den relativa fattigdomen handlar alltså om klyftorna i samhället och har ofta kritiserats därför att definitionen inte fångar upp den allmänna standardökning som skett i Sverige och på andra håll på 2000-talet. Bengtsson menade att det låg något i denna kritik: om den relativa fattigdomen ökade på Irland på 90-talet så var det just en effekt en BNP-ökning på 7-8 procent som dock alla inte hängde med i. Omvänt minskade den relativa fattigdomen i flera gamla öststater när deras ekonomier sjönk med 15-20 procent efter murens fall.

Rädda barnen har med hjälp av Tapio Salonen, professor i socialt arbete, konstruerat ett barnindex som slår ihop relativ och absolut fattigdom i ett mått. Enligt detta levde 345 000 barn i fattiga familjer år 1999. År 2006 var siffran nere i 229 000, den lägsta siffran sedan måttet började användas 1991. Det var fortfarande före finanskrisen, ändå levde 12 procent av barnen i fattigdom. Idag vet man inte riktigt hur det står till, eftersom siffror ännu saknas för perioden efter 2007.

Man får studera fattigdomen indirekt genom uppgifter om socialbidragens utveckling samt med hjälp av Socialstyrelsens Social rapport från februari i år, sade Jesper Bengtsson. Aktuella siffror skulle säkert vara besvärande för alliansen i den aktuella valrörelsen, menade han, samtidigt som han underströk att de sociala klyftorna i Sverige ökat sedan 1980-talet, huvudsakligen alltså under socialdemokratiska regeringar. Orsakerna härtill är komplicerade men hänger åtminstone delvis ihop med ökade svårigheter för unga och invandrare att få jobb och en gradvis urholkning av ersättningssystemen från a-kassa till bostadsbidrag, underhållsbidrag, sjukförsäkring och studiemedel. Bland de grupper som har det svårast pekade Bengtsson ut framför allt ensamstående mammor och invandrare och fick medhåll från meddebattörerna. Alla hade märkt ett ökat tryck från hjälpsökande, om det så bara gällde någon tusenlapp extra eller några hundralappar (!) så gjorde detta skillnad i familjer som får tillbringa semestern på balkongen och inte ens har råd att köpa nya glasögon till sina barn, enligt Majblomman 23 000 barn 2008. Majblommans representant i panelen underströk starkt att de familjer som vände sig till Majblomman ofta har problem utöver ekonomin som psykisk ohälsa, missbruk m m. De borde inte fördömas utan stödjas, sade han, och det viktigaste stödet för att parera risken för fattigdom har i Sverige hittills varit de offentliga transfereringarna som nu håller på att urholkas. Mellan 2005 och 2010 hade ansökningarna till Majblomman ökat med 40 procent, berättade han. Joanna Stassos och Kristina Persson från Stadsmissionen gav en liknande bild och berättade att nu söker man inte bara för att få lite extra hjälp utan till basala behov som el-räkningar och hyra. Att slå sig fram till samhällets bistånd är ofta både svårt och krångligt – många klarar inte av det. Och många familjer behöver inte bara ekonomiskt bistånd utan också terapeutisk hjälp i form av samtal och annat stöd.

Unga örnar har formulerat ett ”barnens krispaket” för att hålla barnen skadeslösa i krisen, berättade Monika Lindh. Krispaketet innefattar bl a mer förskola samt rätt till fritids för barn till arbetslösa, gratis kollektivtrafik för alla barn, frukost och läxhjälp och lättillgänglig skolsköterska

i skolan, inga dolda avgifter i skolan. Inga unga ska vara utan skola eller arbete och barn ska inte kunna ärva sina föräldrars skulder m m, m m. Åtgärderna ska vara generella så att inga barn pekas ut genom hjälpen, underströk Monika Lindh.

Trots bristen på statistik för de senaste åren redovisade Jesper Bengtsson en hel del siffror och han fortsatte också att diskutera innebörden av begreppet fattigdom. Naturligtvis finns det inga fattiga barn om det inte finns några fattiga föräldrar, några fattiga vuxna. Det är dem man måste titta på, det är deras situation man måste följa. Men vad är då fattigdom, går det att förstå på något annat sätt än som absolut kontra relativ fattigdom?. Enligt Nobelpristagaren i ekonomi, Amartya Sen, handlar fattigdom ytterst om människors frihet och livschanser. ”Om ens ekonomiska och sociala position gör att man inte har några reella möjligheter att välja vilket liv man vill leva, då är man fattig”, sammanfattar Bengtsson Sens ståndpunkt i sin rapport.

I rapporten tar han också upp fattigdomen som riskfaktor för bl a kriminalitet men också för exempelvis återfall i fattigdom vid nya kriser. Att krisen vid 90-talets början ledde till långvariga svårigheter för många, särskilt yngre personer, är väl känt men kanske inte att just de som var fattiga då löper ökad risk att bli fattiga på nytt när konjunkturen vänder neråt men även under perioder av ökat välstånd.

Denna inbyggda sårbarhet gör att klyftorna ökar även när flertalet får det bättre som i Sverige fram till 2007. Under denna tid minskade inte bara de fattiga utan även de nästan fattiga i Sverige, konstaterar Bengtsson. Men samtidigt kan Social rapport visa att bland invandrare som varit i Sverige mindre än fem år är 40 procent fattiga och bland ensamstående föräldrar är 13,2 procent fattiga. Totalt sett har den absoluta fattigdomen minskat fram till 2007 men samtidigt har den relativa fattigdomen ökat från 6,6 procent av hela befolkningen till 9,1 procent. ”Statistiken berättar om ett tudelat Sverige” sammanfattar Jesper Bengtsson och varnar för barnfattigdomen som en tickande bomb genom de sociala och psykologiska problem som ofta följer med en fattig uppväxt.

På basis av förväntad befolkningsutveckling och ekonomisk utveckling har Riksdagens utredningstjänst, RUT, räknat ut att andelen fattigda barn kommer att öka med 45 procent tom 2010 och 23, 4 procent av barnen till en ensamstående förälder kommer att vara fattiga. ”I en skolklass på 28 elever är i genomsnitt fyra elever från fattiga hushåll”, konstaterar en rödgrön politiker skrivit under rapporten ”En kall jul för allt fler barn.” Åt samma håll pekar de lavinartat ökande socialbidragen som sista kvartalet 2009 var 17 procent högre än motsvarande period 2008. Ökningen har fortsatt 2010 så att under första kvartalet i år 2 917 mkr delades ut i ekonomiskt bistånd, en ökning med 8 procent jämfört med samma period 2009.

Bakom ökningen ligger en ökning av arbetslösheten under finanskrisen till nära 10 procent samtidigt som a-kassan fördyrats och urholkats. De utjämnande mekanismerna i det svenska systemet som barnbidrag, bostadsbidrag, underhållsbidrag osv håller alla på att medvetet urholkas av alliansregeringen som ser stödsystemet som ett hinder för att få ut människor på den ordinarie arbetsmarknaden, skriver Bengtsson. A-kassorna har förlorat en halv miljon medlemmar och 46 procent av de arbetslösa står idag helt utan ersättning från a-kassorna. De som fortfarande är försäkrade får ett starkt reducerat stöd, både i tid och i kronor. Inom sjukförsäkringen har taket sänkts från 10 till 7,5 prisbasbelopp vilket innebär att färre nu får ut 80 procent av inkomsten vid sjukdom. Alliansregeringen genomförde snabbt denna förändring för att få utrymme att sänka skatten för personer med jobb och lön, konstaterar Bengtsson, ”ett beslut som på ett tydligt sätt ökade inkomstskillnaderna i samhället och gjorde det svårare för de som har sjukersättning att klara vardagens utgifter.” Samtidigt har sjukförsäkringen tidsbegränsats och ersatts med en sk rehabiliteringskedja. Förändringen har lett till att 22 000 personer beräknas bli utförsäkrade 2010 och många av dem kommer endast att ha socialbidrag att leva på. Men kanske kommer inte detta att påverka barnfattigdomen alltför mycket då flertalet utförsäkrade är äldre personer utan hemmavarande barn.

Studiebidraget släpar efter och är nu 8140 kronor med ett barntillägg på mellan 508 och 996 kronor beroende på antalet barn. I regel tar hyran halva studielönen. Antalet mottagare av bostadsbidrag har minskat från 149 505 till 92 822 hushåll, dels för att kriterierna blivit hårdare,

dels för att man är rädd för att bli återbetalningsskyldig och därför inte vågar söka. Förra året var genomsnittsbidraget 1 735 kronor för en tvåbarnsfamilj med en hyra på 4 691 kronor. Också underhållsbidraget har gröpts ur.

Allt detta sammantaget har gröpt ur särskilt de ensamstående föräldrarnas ekonomi. År 2006 var fattigdomen bland barn till ensamstående tre gånger så hög (25,9 procent) som bland barn med sammanboende föräldrar (8,1 procent). Swedbank beräknar att för 15 år sedan hade en ensamförälder med barn ungefär lika mycket kvar som en trebarnsfamilj med sammanboende föräldrar sedan de nödvändiga utgifterna var betalda men idag har enförälderhushållet 7000 kronor mindre att röra sig med varje månad jämfört med tvåförälderhushållet. Ännu större blir klyftan om man slår ihop kategorin ensamstående med kategorin utlandsfödda. Då blir andelen fattiga barn 49,2 procent.

Jesper Bengtsson går också igenom verksamheterna, dvs skolan, daghemmen och fritidsverksamheten och konstaterar klyftan mellan fattiga och rika slår igenom stort även när det gäller det så kallade meritvärdet i sämre lottade förorter jämfört med bättre ställda områden. På Norrmalm var det så kallade meritvärdet, dvs elevernas betygsnivå i nian vt 2009 267,6 mot Rinkeby-Kista 187,6. I de allra flesta fall räcker det att läsa skolans adress för att få en bild av betygsnivåerna, skriver Jesper Bengtsson. Prognosen för barn med dåliga eller ofullständiga betyg från grundskolan pekar mot kraftigt förhöjda risker för psykosociala problem.

Jesper Bengtsson går också igenom vad han kallar för ambitionssänkningen när det gäller förskolan och konstaterar att antalet barn per årsarbetare minskat från 4,4 1990 till 5,4 2009. Inom fritidsverksamheten ökade antalet barn per heltidsarbetande från 8,3 1990 till 20,5 2009. Grupper med 125 barn har återfunnits.

I slutavsnittet konstaterar Bengtsson återigen att den relativa barnfattigdomen i Sverige är en tickande bomb och att förmögenhetsskillnaderna ökat ända sedan 1980-talet tills att man nådde toppnivån 2007 varpå det skedde en viss minskning i samband med finanskrisen 2008. Men nu när konjunkturen vänder kan vi räkna med att den segregrande trenden fortsätter, skriver han. För att bryta denna trend föreslår han bland annat att underhållsbidraget, som knappt höjts alls de senaste 20 åren, höjs rejält, att krafttag görs för att få med alla arbetslösa i kassorna, att neddragningen av de kommunala verksamheterna upphör och att massiva insatser görs i skolorna i segregerade bostadspoolområden.

Vid sitt framträdande på ABF talade Jesper Bengtsson även om behovet av skuldsanering i familjer som kommit efter med hyran m m, han talade om behovet av fler sommarjobb för gymnasieungdom och han befarade även att skolluncherna, som varit fria ända sedan Alva Myrdals tid, skulle komma att avgiftsbeläggas.

Kerstin Vinterhed